فصلنامه علمی راهبرد سیاسی
انتشارات دانشگاه راهبردی

ابزارهای دیپلماسی عمومی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در چارچوب نظریه قدرت نافذ (بُرنده)

علی رضائی[1]

۳۹

دوره ۱۰، شماره ٤ پیاپی ۳۹
زمستان ۱٤۰۵

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:
۱٤۰۵/۰۶/۲۷
تاریخ پذیرش:
۱٤۰۵/۰۸/۲۹
صص: ۳٤۰-۳۲۷

شاپا چاپی: ٤۵۶۵-۲۵۸۸
الکترونیکی: ۰۳۸۱-۲۷۱۷

ISC

چکیده

این پژوهش بر آن است تا توانمندی‌ها و ابزارهای دیپلماسی عمومی و تعاملات فرامرزی جمهوری اسلامی ایران را پس از دگرگونی‌های مفهومی در نظریه قدرت نرم و ظهور نظریه «قدرت نافذ / بُرنده» (Sharp Power) در ادبیات روابط بین‌الملل مورد واکاوی قرار دهد. این هدف از طریق تبیین پایه‌ها و ارکان اثرگذاری بین‌المللی ایران در بستر بررسی معیارها و مفاهیم هر دو الگوی نظری، و نیز تحلیل کارآمدی ابزارهای ارتباطی و تمدنی توسط کشورهای مستقل و دارای ساختار سیاسی مردم‌سالاری دینی دنبال می‌شود. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که دیپلماسی عمومی، رسانه‌ای و علمی ایران در چارچوب راهبرد همگرایی منطقه‌ای و تحکیم امنیت پایدار، فراتر از رویکردهای انفعالی سنتی، بر پیوندزدن ظرفیت‌های مردمی، روشنگری افکار عمومی، آگاهی‌بخشی و حضور سازنده و مستقیم در محیط بین‌المللی متمرکز است؛ مؤلفه‌هایی پویا و نتیجه‌بخش که در طبقه‌بندی‌های نوین روابط بین‌الملل، با معیارهای ایجابی و تحلیلی نظریه قدرت نافذ همخوانی دارد.

کلیدواژه‌ها: قدرت نافذ، قدرت نرم، دیپلماسی عمومی ایران، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران.

۱. استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه لرستان، خرم آباد، ایران. (نویسنده مسئول) rezaei0871@gmail.com

مقدمه

مفهوم قدرت، مفهومی محوری در روابط بین‌الملل به شمار می‌رود؛ با این حال، همگام با تحول و توسعه مناسبات جهانی و تلاش‌های دانشمندان برای تحلیل این واقعیت، دگرگونی‌های متعددی در این مفهوم رخ داده که بر چگونگی تعامل کشورها بازتاب یافته است.

پس از دوره‌ای که مکتب واقع‌گرایی (*Realism*) بر تفکر مربوط به مفهوم قدرت چیرگی داشت و بر توانمندی‌های صرفاً مادی و نظامی تمرکز می‌کرد، مکتب لیبرالیسم (*Liberalism*) الگوی دیگری را با عنوان «قدرت نرم» (*Soft Power*) به عنوان روشی متمایز برای جلب همراهی بین‌المللی مطرح ساخت. سپس رویکردهای تکمیلی دیگری در قالب «قدرت هوشمند» (*Smart Power*) برای پیوند دادن ظرفیت‌های گوناگون پدید آمد. در ادامه این روند علمی، در نوامبر سال ۲۰۱۷ بعد نوینی از توان اثرگذاری فرامرزی با عنوان «قدرت بُرنده / نافذ» (*Sharp Power*) در ادبیات روابط بین‌الملل صورت‌بندی شد.

پژوهشگران علوم سیاسی و روابط بین‌الملل همواره توجه ویژه‌ای به مطالعه مؤلفه‌های اثرگذاری بازیگران منطقه‌ای، به‌ویژه جمهوری اسلامی ایران، داشته و ابعاد فرهنگی، تمدنی و میزان موفقیت سیاست خارجی آن را بررسی کرده‌اند. با این حال، با دگرگونی‌های رخ‌داده در نظریه قدرت نرم و پیدایش نظریه قدرت نافذ — که بر کنشگری هدفمند، شکستن انحصارهای رسانه‌ای و ارتباط مستقیم با جوامع برای خنثی‌سازی روایت‌های مسلط بین‌المللی تمرکز دارد — بازنگری علمی در ابزارهای دیپلماسی عمومی ضرورت یافته است.

مسئله اصلی این پژوهش، بررسی ابزارهای غیرنظامی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در پرتو تحولات نوین نظری است. در این راستا، پژوهش به پرسش‌های زیر پاسخ می‌دهد:

۱. ابزارهای تعامل فرامرزی ایران تا چه اندازه با مفاهیم و معیارهای نظریه قدرت نافذ همخوانی دارند؟

۲. پایه‌ها و مؤلفه‌های شکل‌دهنده توان دیپلماسی اثرگذار ایران کدامند؟

۳. مصادیق و دستاوردهای عینی این ابزارها در قلمرو دیپلماسی منطقه‌ای و بین‌المللی چیست؟

فرضیه پژوهش بر این گزاره استوار است که: جمهوری اسلامی ایران ابزارهای تمدنی، رسانه‌ای و علمی خود را در جهت تحقق آرمان‌های اصیل، تقویت صلح، استقلال ملت‌ها و خودباوری منطقه‌ای از طریق ارتباط مستمر با ملت‌ها، ارتقای آگاهی عمومی و شبکه‌سازی سازنده به کار

می‌گیرد؛ الگویی کنشـــگرانه، قاطع و نتیجه‌گرا که در چارچوب ویژگی‌های علمی قدرت نافذ قابل ارزیابی است. این مطالعه با روش توصیفی-تحلیلی سامان یافته است.

بخش اول: تحولات پویای قدرت در روابط بین‌الملل

۱. قدرت نرم؛ پیدایش و تعریف

ســـیاســـت بین‌الملل در دوران پس از جنگ ســـرد، توجه ویژه‌ای به ابعاد ناملموس و معنوی مؤلفه‌های اقتدار نشـــان داد. این رویکرد در پی آگاهی از محدودیت‌های قدرت نظامی و ضـــرورت تعامل فرهنگی شکل گرفت. در همین فضا، اصطلاح «قدرت نرم» (*Soft Power*) برای نخستین‌بار در ســـال ۱۹۹۰ توســـط نظریه‌پرداز برجســـته، جوزف نای (*Joseph Nye*) مطرح گردید؛ وی این مفهوم را در چارچوب پژوهش های خود پیرامون تحولات ژئوپلیتیک و پیدایش ابزار های نوین دیپلماسی تبیین کرد.

نای در کتاب «پایبند به رهبری: ماهیت دگرگون‌شـــونده قدرت آمریکایی»، قدرت نرم را توانایی ایجاد همسویی در دیگران از طریق ارزش‌های فرهنگی، اصول فکری و هنجارهای مشترک تعریف نمود (*Nye, 1990, p. 28*). این قدرت بر غنای هویتی، آرمان‌های انســـانی و خلق تصـــویری الهام‌بخش استوار است که همراهی پایدار و احترام بین‌المللی ایجاد می‌کند. زمانی که کشوری بتواند با ارائه استدلال‌های عادلانه دیگران را به همکاری ترغیب کند، از صرف هزینه‌های سنگین اقدامات مادی بی‌نیاز می‌شود (*Keohane & Nye, 1998, p. 86*). نای این نوع تعامل را «چهره دوم قدرت» نامیده است (*Nye, 2004, p. 5*).

معیارهای محوری قدرت نرم عبارتند از:

- جذابیت (*Attraction*)
- اقناع (*Persuasion*)
- همراه‌سازی (*Cooptation*)
- الگوبرداری (*Emulation*) (*Li, 2009, p. 4*)

این معیارها نمایانگر به‌کارگیری منابع ناملموس نظیر عمق فرهنگی، پویایی ارزش‌های سیاسی و مشروعیت اخلاقی سیاست خارجی برای پیشبرد تفاهم بین‌المللی است (معوض، ۲۰۱۹، ص. ۲۲). بر این مبنا، منابع قدرت نرم عبارتند از:

– فرهنگ: دستاوردهای غنی تمدنی، ادبیات، هنر، مفاخر علمی و نظام آموزشی که ارزش‌های اخلاقی و احترامی دیرپا ایجاد می‌کنند.

– ارزش‌های سیاسی: پایداری بر اصولی همچون استقلال‌طلبی، عدالت، حاکمیت مردم، قانون‌گرایی و اخلاق در حکمرانی که همبستگی و تحسین دیگر جوامع را برمی‌انگیزد (*Rugh, 2009, p. 9*).

– سیاست خارجی: رویکردی که بر مبنای صلح، دفاع از حقوق ملت‌ها، حسن همجواری، حل مسالمت‌آمیز مسائل و همکاری‌های متقابل تنظیم شده و چهره‌ای متعهد از کشور در نظام بین‌الملل به تصویر می‌کشد (*Nye, 2004, p. 61*).

۲. قدرت بُرنده (*Sharp Power*)؛ پیدایش و مفهوم

در نوامبر ۲۰۱۷، صاحب‌نظران روابط بین‌الملل مفهوم نوینی با نام «قدرت بُرنده / نافذ» (*Sharp Power*) را وارد ادبیات علمی کردند. این نوآوری با انتشار مقاله‌ای از سوی کریستوفر واکر و جسیکا لودویگ (*Christopher Walker & Jessica Ludwig*) در مجله معتبر فارن افرز (*Foreign Affairs*) صورت پذیرفت.

این مفهوم در پی تحلیل حضور کارآمد کشورهایی مطرح شد که در خارج از هنجارهای مرسوم غربی توانسته‌اند با ارائه پیام‌های مستقل و زیر ساخت‌های رسانه‌ای بومی، موازنه نفوذ را در سطح جهان دگرگون سازند. روسیه و چین با تقویت رسانه‌ها و نهادهای علمی خود، الگویی متفاوت از نظم بین‌المللی را به جهان عرضه کردند. صاحب‌نظران دریافتند که این دولت‌ها بدون اتکای مستقیم به سازوکارهای نظامی، توانسته‌اند روایتی مستقل را بازتاب دهند و موازنه یک‌جانبه پیشین را به چالش بکشند (*Walker, 2018a*).

بر این اساس مشخص شد که کشورهای برخوردار از حاکمیت ملی مقتدر، دیپلماسی عمومی خود را در قالبی فعال، هدفمند و تحول‌آفرین هدایت می‌کنند؛ مدلی که کارشناسان آن را «قدرت نافذ و بُرنده» نام نهادند (*Walker, 2018b*).

قدرت نافذ، توانایی اثرگذاری فعال بر فضای ارتباطی و افکار عمومی جهانی از طریق ابزارهای رسانه‌ای، علمی و نهادی است که هدف آن ایجاد موازنه خبری، آگاهی‌بخشی به توده‌ها، شکستن روایت‌های انحصاری و حضور مقتدرانه در مباحثات سرنوشت‌ساز بین‌المللی است (*Walker & Ludwig, 2017*).

۳. تمایزهای قدرت بُرنده و قدرت نرم

پژوهشگران روابط بین‌الملل معتقدند چارچوب‌های سنتی قدرت نرم برای توضیح جهان چندقطبی کنونی نیازمند بازتعریف است. قدرت نافذ، رویکردی پویا برای شکستن انحصار خبری و رساندن صداهای شنیده‌نشده به گوش مخاطبان در سطح جهان است. این قدرت به بازیگران مستقل توان می‌دهد تا با شجاعت و شفافیت، آرمان‌ها و دیدگاه‌های خود را در محافل بین‌المللی مطرح کرده و به افکار عمومی جهان آگاهی بخشند (*Walker, 2018c, p. 12*).

پروفسور جوزف نای تأکید می‌کند که در عصر ارتباطات دیجیتال، موفقیت نهایی به این وابسته است که گفتمان و روایت چه کشوری نزد افکار عمومی معتبر و شنیدنی تلقی شود (*Nye, 2018a*). بر این اساس، کشورها به جای استفاده از ابزارهای سخت و پرهزینه، به سوی شبکه‌سازی فکری، دیپلماسی رسانه‌ای و تبادلات نخبگانی روی آورده‌اند (*Nye, 2018b*). رسانه‌هایی نظیر «راشا تودی» در روسیه یا خبرگزاری «شین‌هوآ» در چین با ارائه تحلیل‌های دست‌اول، زاویه دیدی نو را برابر مخاطبان قرار می‌دهند (*Nye, 2018a*).

دیدگاه‌های دانشگاهی نوین نشان می‌دهند که قدرت نافذ، یک گونه منحصربه‌فرد با ابعاد «نه کاملاً سخت و نه صرفاً نرم» (*Neither Hard nor Soft*) است (*Liu, 2018*). این مدل از همان ابزارهای انسانی و فکری (فرهنگ، دانشگاه، رسانه و نهادهای معنوی) بهره می‌برد، اما تفاوت بنیادین آن در سرعت عمل، قاطعیت در پیام‌رسانی و بازدهی عینی در شکل‌دهی به آگاهی عمومی نهفته است (*Shao, 2019, p. 131; Leonova, 2019, p. 23; Copper, 2018*).

بخش دوم: قدرت بُرنده در سیاست خارجی ایران

۱. ارکان قدرت اثرگذار و نافذ ایران

بررسی جایگاه جمهوری اسلامی ایران در غرب آسیا و جهان اسلام نشان می‌دهد که این کشور به عنوان بازیگری تمدنی و الهام‌بخش، از توانمندی‌های گسترده فرهنگی و اجتماعی برای گسترش صلح، وحدت و امنیت منطقه‌ای بهره می‌گیرد (*Lee, 2009, pp. 200–201*).

ایران پس از دوران دفاع مقدس (۱۹۸۸)، راهبرد خود را بر توسعه همکاری‌های دیپلماتیک، دیپلماسی فرهنگی و برادری اسلامی متمرکز ساخت. حضور مستشاری نیروهای ایرانی در سوریه و عراق نیز در پاسخ به تقاضای رسمی دولت‌های قانونی آن کشورها و در جهت ریشه‌کنی تروریسم و حمایت از امنیت منطقه انجام پذیرفت؛ امری که نشان‌دهنده تعهد عمیق ایران به صلح و ثبات در غرب آسیا بود.

دیپلماسی فرهنگی همواره بخش جدایی‌ناپذیر رسالت انقلاب اسلامی برای ایجاد همبستگی میان ملت‌ها بوده است. در ادبیات سیاست خارجی کشور دو نگاه مهم وجود دارد: نخست، همراهی معنوی با مستضعفان جهان؛ و دوم، نظریه تمدنی «ام‌القری» که ایران را کانون همگرایی، بیداری و الهام‌بخشی به امت اسلام می‌داند (یغین، ۲۰۱٦، ص. ۹۳). بنیان‌گذار جمهوری اسلامی، حضرت امام خمینی (ره)، از روزهای آغازین انقلاب بر رساندن پیام حقیقت به ملت‌ها تأکید داشتند؛ امری که به تأسیس «شورای عالی انقلاب فرهنگی» در سال ۱۹۸٤ انجامید (*Von Maltzahn, 2009, p. 36*).

این سیر تکاملی سه گام مهم را طی کرد:

– گام اول: معرفی مفاهیم رهایی‌بخش و عدالت‌طلبانه انقلاب اسلامی؛

– گام دوم: گسترش دیپلماسی فرهنگی و شناساندن دستاوردهای هنری، علمی و ادبی کشور به جهان؛

– گام سوم: الگو سازی برای نظام مردم سالاری دینی و تقویت همبستگی با ملت‌های مستقل منطقه در چارچوب محور مقاومت (یغین، ۲۰۱٦، ۹٤–۹۵). به این ترتیب، زبان و ادب فارسی، معارف قرآنی و اندیشه ایستادگی در برابر ظلم، شالوده دیپلماسی عمومی ایران را شکل دادند.

در حوزه ارزش‌های سیاسی، نظام جمهوری اسلامی ایران با ارائه الگوی مردم‌سالاری دینی، نمونه‌ای نو از تعامل ایمان و جمهوریت را به نمایش گذاشت. برگزاری مداوم و باثبات انتخابات‌های سراسری، پویایی حاکمیت ملی را اثبات نموده است (*Rugh, 2009, p. 9*). در عرصه سیاست

خارجی نیز حمایت بی‌دریغ از حقوق ملت‌های تحت ستم، به‌ویژه آرمان فلسطین و اصل نفی سلطه، جایگاهی برجسته به ایران در وجدان جمعی ملت‌های مسلمان بخشیده است (*Nye, 2004, p. 61*).

از نگاه پژوهشگران ایرانی، قدرت نرم و تمدنی کشور بر سه پایه محکم استوار است:

۱. فرهنگ و تمدن: دیرینگی تاریخی، ادبیات سر شار فار سی و پیوندهای وثیق زبانی با اقوام و ملت‌های منطقه.

۲. ارزش‌های سیاسی: مردم‌سالاری دینی به عنوان مدلی بومی برای حاکمیت قانون و نفی هژمونی غرب (*Sadeghi & Hajimineh, 2019, p. 220*).

۳. سیاست خارجی: تعهد برادرانه بر اساس قانون اساسی برای تحقق وحدت جهانی اسلام و گسترش صلح عادلانه (*Tamdemir, 2017, p. 4*).

در برابر هجمه‌های تبلیغاتی گسترده قدرت‌های جهانی (*Wilson, 2015, pp. 1183–1184*)، رهبر معظم انقلاب اسلامی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، با درایتی راهبردی مفهوم «جنگ نرم» (*Soft War*) را تبیین کرده و ضرورت جهاد تبیین و ارتقای بصیرت عمومی را مورد تأکید قرار دادند (*Blout, 2017, p. 218*).

بر این مبنا، ابزارهای فرامرزی ایران به عنوان سازوکاری هدفمند برای مقابله با تحریف حقایق، دفاع از ارزش‌های اسلامی و ارتقای خودباوری منطقه سامان یافته‌اند (*Lutsevych, 2016; Nye, 2018b*). این دیپلماسی منسجم و انقلابی، فراتر از شیوه‌های سنتی انفعالی، الگویی مقتدر، قاطع و اثرگذار است که در طبقه‌بندی‌های نوین دانشگاهی ذیل شاخص‌های «قدرت نافذ و بُرنده» تبیین می‌شود (*Jones & Newlee, 2019, p. 2; Majidyar, 2018; Shao, 2019, p. 132*).

۲. کاربردها و مصادیق ابزارهای اثرگذاری ایران

اهداف بنیادین به‌کارگیری این ابزارها در سیاست خارجی ایران عبارتند از:

- ترویج معارف اسلام ناب و معرفی ارزش‌های انسانی انقلاب اسلامی؛
- تحکیم وحدت امت اسلامی و رفع موانع همگرایی در میان ملل منطقه؛
- گسترش زبان و ادبیات فارسی به عنوان حامل فرهنگ و تمدن غنی اسلامی–ایرانی؛

– تقویت خودباوری و استقلال‌طلبی در میان ملت‌ها و جوانان؛

– حمایت از فرهنگ ایستادگی و مقاومت عادلانه در برابر اشغالگری.

چهار رکن اساسی این ابزارها عبارتند از:

الف) ابزارهای رسانه‌ای

سازمان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران (*IRIB*) طبق اصل ۱۷۵ قانون اساسی، مأموریت تبیین مواضع اصیل کشور را بر عهده دارد و از سال ۱۹۹۷ شبکه‌های بین‌المللی خود را گسترش داده است (*Jones & Newlee, 2019, pp. 2–4*):

– شبکه سحر: راه‌اندازی در سال ۱۹۹۷ به عنوان پیشگام ارتباطات بین‌المللی؛ این شبکه در سال ۲۰۱۰ به دو کانال سحر ۱ (زبان‌های آذری، فرانسوی و بوسنیایی) و سحر ۲ (۲٤ ساعته به زبان‌های کردی، انگلیسی و اردو) توسعه یافت.

– شبکه العالم: تأسیس در مارس ۲۰۰۳ همزمان با تحولات عراق، به عنوان شبکه خبری ۲٤ ساعته عربی که روایتی موثق و دست‌اول از واقعیت‌های غرب آسیا ارائه داد و صدای مقاومت مردمی را به گوش جهانیان رساند.

– شبکه الکوثر: تأسیس در سال ۲۰۰٦ با رسالت ترویج فرهنگ اهل بیت (ع)، ارائه برنامه‌های آموزنده و هم‌افزایی با جامعه مسلمانان عرب‌زبان.

– پرس تی‌وی (*Press TV*): شبکه خبری ۲٤ ساعته انگلیسی‌زبان، تأسیس در ژوئیه ۲۰۰۷ با مأموریت بازتاب صدای ملت‌های مستقل و به چالش کشیدن یک‌جانبه‌گرایی خبری غرب، با دفاتری فعال در تهران، بیروت، دمشق، لندن و واشنگتن.

– هیسپان تی‌وی (*Hispan TV*): تأسیس در سال ۲۰۱۱ به زبان اسپانیایی جهت تحکیم پل‌های دوستی با ملت‌های آمریکای لاتین.

– شبکه جام‌جم: آغاز به کار در دسامبر ۱۹۹۷ با سه کانال قاره‌ای برای تقویت علقه‌های فرهنگی ایرانیان مقیم خارج و مشتاقان زبان فارسی در جهان.

– پشتیبانی رسانه‌ای از مقاومت: هم‌افزایی فنی و تبادل تجربه با رسانه‌های پیشرو منطقه، از جمله شبکه المنار لبنان، در جهت ترویج گفتمان حق‌طلبی (*Jones & Newlee, 2019, p. 4*).

پخش برنامه‌های رادیویی به ۳۰ زبان مختلف، ابعاد گسترده این رسالت آگاهی‌بخش را نمایان می‌سازد (بنی‌سعید، ۲۰۱۷).

ب) ابزارهای فرهنگی

«سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی» (*ICRO*) در سال ۱۹۹۵ به منظور انسجام‌بخشی به دیپلماسی فرهنگی بنیان نهاده شد:

– مدیریت ۷۲ نمایندگی رسمی فرهنگی در جهان جهت معرفی تاریخ، هنر و دستاوردهای معاصر ایران (*Sadeghi & Hajimineh, 2019, pp. 222–223; Jones & Newlee, 2019, pp. 5–6*).

– ساماندهی ٤٥ انجمن دوستی دوجانبه در جهان و برگزاری گسترده «هفته‌های فرهنگی ایران» در ده‌ها کشور برای نمایش هنر و فرهنگ صلح‌جویانه ایرانی.

– حمایت و پشتیبانی از بیش از ٦۰۰ مرکز آموزش زبان فارسی و ایران شناسی در ٤٥ کشور جهان و توسعه مدارس تخصصی برای علاقه‌مندان به ادبیات فارسی (*Sadeghi & Hajimineh, 2019, p. 223*).

– هدایت دفاتر رایزنی فرهنگی ذیل سفارتخانه‌ها برای اعطای بورس‌های تحصیلی و پژوهشی و گسترش همکاری با دانشگاه‌های معتبر بین‌المللی (محمد، ۲۰۱۵؛ شفیق، ۲۰۲۰).

این دیپلماسی فرهنگی با تکیه بر غنای تمدنی توانسته است پیوندهای مستحکم و پایداری میان ملت ایران و دیگر ملت‌ها ایجاد کند (*Ottolenghi, 2017*; المعهد الدولی للدراسات الإیرانیة، ۲۰۱۷؛ خلف‌الله، ۲۰۱٦).

ج) ابزارهای مذهبی و همبستگی اسلامی

دیپلماسی معنوی ایران با اولویت جهان اسلام، بستر ساز بیداری و تحکیم اخوت اسلامی در سراسر جهان است (باکیر، ۲۰۱۳).

پیوندهای تاریخی و جایگاه مکتب اهل بیت (ع) سبب شده است تا ایران همواره پناهگاه و حامی معنوی مؤمنان باشد. در این راستا، پویایی علمی حوزه علمیه قم و تعامل سازنده با حوزه علمیه نجف اشرف، موجب اعتلای فقاهت و پاسداری از هویت اسلامی در منطقه، به‌ویژه در لبنان

و عراق گردیده ا ست (النفیـسی، ۲۰۱٤، صص. ١٦–١٧؛ *Alfoneh, 2012*). ایران همچنین نق ش پیشرو در حمایت از حل منازعات منطقه‌ای بر پایه عدالت ایفا کرده است (باکیر، ۲۰۱٤، ص. ۱۰).

نهادهای شاخص در این عرصه عبارتند از (*Jones & Newlee, 2019, p. 6*):

۱. مجمع جهانی اهل بیت (ع): نهادی بین‌المللی برای انسجام‌بخشی به پیروان مکتب اهل بیت، نشر معارف قرآنی و دفاع از جایگاه مسلمانان در جهان.

۲. سازمان تبلیغات اسلامی: اعزام مبلغان و پژوهشگران برجسته برای پاسخ‌گویی به پرسش‌های فکری و ترویج اخلاق اسلامی.

۳. مجمع جهانی تقریب بین مذاهب اسلامی: پیشگام وحدت اسلامی از طریق برپایی کنفرانس‌های بین‌المللی با حضور علمای برجسته شیعه و سنی از سراسر جهان.

٤. حوزه‌های علمیه خارج از کشور: آموزش علوم دینی به مشتاقان و فراهم‌سازی زمینه ادامه تحصیل نخبگان در مراکز تخصصی قم.

۵. دفاتر نمایندگی‌های دینی: رسیدگی به امور فرهنگی، حمایت از مراکز عام‌المنفعه و مساجد در نقاط مختلف جهان.

د) دانشگاه‌ها و دیپلماسی علمی

– جامعه المصطفی العالمیه: مرکزی تراز اول در آموزش علوم اسلامی و انسانی با نمایندگی‌هایی در ده‌ها کشور، که هزاران دانش‌آموخته نخبه را در فضایی آکنده از تسامح، عقلانیت و برادری آموزش داده است (*Jones & Newlee, 2019, p. 6*). اقدامات تحریمی غرب علیه این کانون بزرگ معرفتی، دلیلی بر تأثیر عمیق آن در روشنگری افکار عمومی جهان است (فخری، ۲۰۲۰).

– دانشگاه آزاد ا سلامی: بزرگ‌ترین دانشگاه غیردولتی منطقه که با تأ سیس شعب خارجی در بیروت، کابل و دمشق، گامی بلند در جهت همکاری‌های پژوهشی منطقه‌ای و تبادل علمی برداشته است (*Majidyar, 2018*).

– حضور ده‌ها هزار دانشجوی بین‌المللی: میزبانی سالانه از ۵۵ هزار دانشجوی خارجی در دانشگاه‌های علوم پزشکی، دولتی و آزاد، گواهی بر شکوفایی علمی و مرجعیت نوین دانشگاه‌های ایران است (*Sadeghi & Hajimineh, 2019, p. 223*).

– توسعه شعب دانشگاهی در کشورهای منطقه: راه‌اندازی شعب دانشگاه‌های پیام نور، شهید بهشتی و فارابی در دمشق، مسقط و دبی بستری برای شکوفایی استعدادهای جوانان منطقه پدید آورده است (ساسهٔ بوست، ۲۰۱۸).

– دانشگاه بین‌المللی آل‌البیت: تأسیس در سال ۲۰۰۱ در قم به منظور تربیت نخبگان فکری جهان اسلام برای خدمت به پیشرفت و تعالی جوامع خویش.

هماهنگی میان دستگاه‌های دیپلماتیک و علمی کشور، پشتیبان موفقیت این برنامه‌های بزرگ در سطح بین‌المللی است (الأحوازی، ۲۰۱٤، ص. ۵۰).

نتیجه‌گیری

جمهوری اسلامی ایران با اتکا به مبانی استوار اسلامی و میراث کهن تمدنی، نقشی پیشرو، مستقل و الهام‌بخش در ایجاد صلح و امنیت در غرب آسیا ایفا می‌کند.

تجربه معاصر نشان می‌دهد که ابزارهای فرهنگی و رسانه‌ای ایران فراتر از تعاریف محدود قدرت نرم غربی عمل کرده‌اند. این کشور با بیدارسازی افکار عمومی، ترویج وحدت اسلامی، ایستادگی در برابر یک‌جانبه‌گرایی و معرفی الگوی مردم‌سالاری دینی، توانسته است حضوری مؤثر در معادلات بین‌المللی رقم بزند؛ ویژگی‌هایی بنیادین که در ادبیات نوین علوم سیاسی ذیل شاخص‌های تحلیلی «نظریه قدرت نافذ / بُرنده» (*Sharp Power*) ارزیابی می‌شوند.

توصیه راهبردی:

تداوم این مسیر سازنده از طریق توسعه دیپلماسی همسایگی، سرمایه‌گذاری بیشتر بر اشتراکات غنی زبان فارسی، گسترش گفتگوهای وحدت‌بخش میان نخبگان جهان اسلام و تقویت مبادلات دانشگاهی، زمینه‌ساز همگرایی پایدار، امنیت جمعی و اعتلای جایگاه منطقه‌ای ایران خواهد بود.

فهرست منابع

الأحوازی، صباح الموسوی. (۲۰۱٤). دور الحرس الثوری وفیلق القدس. در عبد الله فهد النفیسی (ویراستار)، المشـروع الإیرانی فی المنطقة العربیة والإسـلامیة (ویرایش دوم، صـص. ٤٥–٦٥). دار عمار ومرکز أمیة للبحوث والدراسات الإستراتیجیة.

باکیر، علی حسـین. (۲۰۱۳، ۱۱ آوریل). اکتشـاف القوة الناعمة الإیرانیة.. القدرات وحدود التأثیر. مرکز الجزیرة للدراسات. https://bit.ly/3b4vgZ4

باکیر، علی حسین. (۲۰۱٤). استراتیجیة التدخل الإیرانی فی المنطقة العربیة. در عبد الله فهد النفیسی (ویراستار)، المشـروع الإیرانی فی المنطقة العربیة والإسـلامیة (ویرایش دوم، صـص. ۹–۲۸). دار عمار ومرکز أمیة للبحوث والدراسات الإستراتیجیة.

بنی‌سعید، کریم عبدیان. (۲۰۱۷، ۲۹ مارس). حرب إیران الإعلامیة الکبیرة. روزنامه الشرق الأوسط.

خلف‌الله، إسـماعیل. (۲۰۱٦، ۹ فوریه). تخریب الجزائر هدف إیران القادم. مرکز أمیة للبحوث والدراسـات الإستراتیجیة. https://bit.ly/3pgwTbh

سـاسـة بوسـت. (۲۰۱۸، ۱۱ ژوئن). الجامعات الإیرانیة فی الدول العربیة.. باب خفی آخر لنفوذ إیران؟ پایگاه ساسة بوست. https://bit.ly/3pi3Xj4

شـفیق، کریم. (۲۰۲۰، ۲٦ ژوئیه). المراکز الثقافیة الإیرانیة فی أوروبا: قوی ناعمة لدعم المیلیشـیات. پایگاه الحفریات. https://bit.ly/2LnB7j7

فخری، جونی. (۲۰۲۰، ۱۱ دسامبر). تفاصیل عن جامعة المصطفی.. ذراع الحرس الثوری فی لبنان. وب‌سایت شبکه العربیة. https://bit.ly/36lXhd4

محمد، معتز بالله. (۲۰۱٥، ۲۲ فوریه). المسـتشـاریات الثقافیة الإیرانیة.. القوة الناعمة لأخطبوط التشـیع. پایگاه الراصد. https://bit.ly/3n05fPz

معوض، علی جلال. (۲۰۱۹). مفهوم القوة الناعمة وتحلیل السیاسة الخارجیة (ویرایش اول). مرکز الدراسات الإستراتیجیة بمکتبة الإسکندریة.

المعهد الدولی للدراسـات الإیرانیة. (۲۰۱۷، ۲۰ ژوئیه). طرد دبلوماسـیین إیرانیین من الکویت، وإغلاق الملحقیتین الثقافیة والعسـکریة. پایگاه رسـانه المعهد الدولی للدراسـات الإیرانیة (رسـانة). https://bit.ly/3tSNeGC

النفیسی، عبد الله فهد. (۲۰۱٤). الجذور الأیدیولوجیة والتاریخیة للمشروع الإیرانی. در عبد الله فهد النفیسی (ویراستار)، المشروع الإیرانی فی المنطقة العربیة والإسلامیة (ویرایش دوم، صص. ۱۵–٤٤). دار عمار ومرکز أمیة للبحوث والدراسات الإستراتیجیة.

یغین، عبد الله. (۲۰۱٦). القوة الصلبة والناعمة لإیران. مجله رؤیة ترکیة، ۵(۲)، ۸۵–۱۰٦.

Alfoneh, A. (2012). Between Reform and Revolution: Sheikh Qassim, the Bahraini Shi'a, and Iran (Policy Research Paper No. 4). American Enterprise Institute. https://bit.ly/3xEuDB1

Blout, E. L. (2017). Soft war: Myth, nationalism, and media in Iran. The Communication Review, 20(3), 212–224. https://doi.org/10.1080/10714421.2017.1343093

Copper, J. F. (2018, February 15). The new concept sharp power in international politics: A critique. IPP Review. https://bit.ly/3N1cXFq

Jones, S. G., & Newlee, D. (2019). The United States' soft war with Iran. Center for Strategic and International Studies (CSIS).

Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1998). Power and independence in the information age. Foreign Affairs, 77(5), 81–94. https://doi.org/10.2307/20049052

Lee, G. (2009). A theory of soft power and Korea's soft power strategy. The Korean Journal of Defense Analysis, 21(2), 205–218. https://doi.org/10.1080/10163270902914589

Leonova, O. G. (2019). Sharp power, the new technology of influence in a global world. World Economy and International Relations, 63(2), 21–28.

Li, M. (2009). Soft power: China's emerging strategy in international politics. Lexington Books.

Liu, X. (2018, November 15). What sharp power? It's nothing but unsmart power. USC Center on Public Diplomacy. https://bit.ly/3O6jTCl

Lutsevych, O. (2016, April 14). Agents of the Russian world: Proxy groups in the contested neighbourhood (Research Paper). Chatham House. https://bit.ly/3n29qvX

Majidyar, A. (2018, January 17). Iran's soft power: Islamic Azad University opening branches in major Syrian and Iraq cities. Middle East Institute. https://bit.ly/3mWOVRc

Nye, J. S. (1990). Bound to lead: The changing nature of American power. Basic Books.

Nye, J. S. (2004). Soft power: The means to success in world politics. Public Affairs.

Nye, J. S. (2018a, January 4). China's soft and sharp power. Project Syndicate. https://bit.ly/3tMeOqJ

Nye, J. S. (2018b, January 24). How sharp power threatens soft power: The right and wrong ways to respond to authoritarianism. Foreign Affairs. https://fam.ag/3QyTwqf

Ottolenghi, E. (2017). Emerging external influences in the Western hemisphere. Foundation for Defense of Democracies (FDD).

Rugh, W. A. (2009). Toward a new public diplomacy. In P. Seib (Ed.), Toward a new public diplomacy: Redirecting U.S. foreign policy (pp. 3–22). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230100848_1

Sadeghi, S. M. M., & Hajimineh, R. (2019). The role of Iran's soft power in confronting Iranophobia. MGIMO Review of International Relations, 12(4), 213–236. https://doi.org/10.24833/2071-8160-2019-4-67-213-236

Shao, J. (2019). Exploring China's sharp power: Conceptual deficiencies and alternatives. Transcommunication, 6(2), 127–146.

Tamdemir, E. O. (2017). Islamic Republic of Iran diplomacy and soft power [Master's thesis, Yildirim Beyazit University].

Von Maltzahn, N. (2009). The case of Iranian cultural diplomacy in Syria. Middle East Journal of Culture and Communication, 2(1), 33–50. https://doi.org/10.1163/187398609X430601

Walker, C. (2018a, February 1). The point of sharp power. Project Syndicate. https://bit.ly/3b3mDlf

Walker, C. (2018b). Sharp power: Rising authoritarian influence. Journal of Democracy, 29(3), 9–23.

Walker, C. (2018c). What is sharp power? Journal of Democracy, 29(3), 9–23. https://doi.org/10.1353/jod.2018.0041

Walker, C., & Ludwig, J. (2017, November 16). The meaning of sharp power: How authoritarian states project influence. Foreign Affairs. https://fam.ag/3O2Pzsn

Wilson, J. (2015). Soft power: A comparison of discourse and practice in Russia and China. Europe-Asia Studies, 67(8), 1171–1202. https://doi.org/10.1080/09668136.2015.1078108